

# Mümin: İnanan ve Güven Veren Güzel İnsan

10 Aralık 2013

## Hadisler

İbn Ömer (ra) anlatıyor: “Bir gün Allah Resûlü (sav) (benim de aralarında bulunduğum bir topluluğa), ‘Bana bir ağaç söyleyin ki o ağaç Müslüman’a benzer, Rabbinin izniyle her zaman meyve verir ve yaprakları da dökülmez.’ buyurdu. İçimden, ‘Bu, hurma ağacıdır.’ demek geldi. Fakat orada Ebû Bekir ve Ömer varken konuşmayı uygun bulmadım. Ancak onlar da konuşmayınca Allah Resûlü, ‘Bu, hurma ağacıdır.’ buyurdu.” (B6144 Buhârî, Edeb, 89)

İbn Ömer’in naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Mümin güzel koku satan kimseye benzer. Onunla beraber oturursan sana faydası olur, beraber yürürsen sana faydası olur, beraber iş yaparsan yine sana faydası olur.” (MK13541 Taberânî, el-Mu’cemü’l-kebîr, XII, 319)

Ebû Hüreyre’den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Mümin, yeşil ekine benzer. Rüzgârla eğilir (fakat yıkılmaz). Rüzgâr sakinleştiğinde yine doğrulur. İşte mümin de böyledir; o da bela ve musibetler sebebiyle eğilir (fakat yıkılmaz). Kâfir ise sert ve dimdik selvi ağacına benzer ki Allah onu dilediği zaman (bir defada) söküp devirir.” (B7466 Buhârî, Tevhîd, 31)

Abdullah b. Amr b. el-Âs’ın işittiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: “Muhammed’in canı elinde olan Allah’a yemin olsun ki mümin altın parçasına benzer; sahibi ona körükle üflese bile değişmez ve azalmaz...” (HM6872 İbn Hanbel, II, 199; NM253 Hâkim, Müstedrek, I, 110 (1/76))

Abdullah b. Amr b. el-Âs’ın işittiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: “...Muhammed’in canı elinde olan Allah’a yemin olsun ki mümin bal arısına benzer; güzel şeyler yer, güzel şeyler üretir, (güzel yerlere) konar, (konduğu yeri de) kırmaz ve bozmaz.” (HM6872 İbn Hanbel, II, 199; NM253 Hâkim, Müstedrek, I, 110 (1/76))

## Açıklama

Allah Resûlü bir gün on kişilik bir toplulukla beraber oturuyordu. Bu sırada kendisine hurma ağacının tepe kısmındaki tomurcuklardan çıkan ve süte benzeyen hurma özü ikram edildi.<sup>1</sup> Resûl-i Ekrem hurma özünün tadına baktıktan sonra<sup>2</sup> etrafındaki topluluğa şöyle buyurdu: “Bana bir ağaç söyleyin ki o ağaç Müslüman’a benzer, Rabbinin izniyle her zaman meyve verir ve yaprakları da hiçbir zaman dökülmez.”<sup>3</sup> Bunun üzerine insanlar çölde yetişen ağaçları saymaya başladılar.<sup>4</sup> Ancak kimse Allah Resûlü’nün mümine benzettiği ağacı doğru tahmin edemedi. Bu

arada orada bulunan genç Abdullah'ın içinden, "Bu, hurma ağacıdır." demek geçti. Fakat söylemeye utandı ve sustu.<sup>5</sup> Çünkü oradaki on kişinin en küçüğüydü.<sup>6</sup> Üstelik hemen yanı başında babası Hz. Ömer ile Hz. Ebû Bekir vardı ve onlar da bu konuda bir şey söylememişlerdi. Abdullah onların bulunduğu ve konuşmadığı mecliste konuşmayı uygun bulmadı. Bu arada topluluktaki diğer insanlar doğru cevabı bulamayınca, Allah Resûlü'nden sorunun cevabını söylemesini istediler.<sup>7</sup> Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Bu, hurma ağacıdır." buyurdu.<sup>8</sup>

Topluluk dağılınca Abdullah, babası Hz. Ömer'e, "Babacığım! Aslında bu ağacın hurma ağacı olduğu aklımdan geçmişti." dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, "Peki, bunu söylemeni ne engelledi? Eğer söylemiş olsaydın gerçekten çok sevinirdim." dedi oğluna. Abdullah da, "Senin ve Ebû Bekir'in konuşmadığınızı görünce ben de konuşmak istemedim." cevabını verdi. Babasına ve onun yakın dostu olan Hz. Ebû Bekir'e duyduğu derin saygı nedeniyle susan genç Abdullah ne Hz. Peygamber'in mümini hurmaya benzetmesini ne de babasının kendisine gösterdiği sıcak ilgiyi asla unutmadı; bunları kendisinden sonrakilere aktararak bizlere kadar ulaşmasını sağladı...

Allah Resûlü "Öyle bir ağaç vardır ki bereketi Müslüman'ın bereketine benzer."<sup>9</sup> buyururken aslında ilhamını Kur'ân-ı Kerîm'den almaktaydı. Çünkü Yüce Allah da Kitabında imanı ve imanın sözle ifadesi olan kelime-i tevhidi güzel bir ağaca, inkârı ve inkârın ifadesi olan kötü sözü ise kötü bir ağaca benzetmiş ve şöyle buyurmuştu: "Görmedin mi Allah güzel sözü nasıl misal getirdi? Güzel söz, kökü sağlam, dalları göğe yükselen güzel bir ağaca benzer. Bu ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir. Kötü söz de gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağaca benzer."<sup>10</sup>

Sevgili Peygamberimiz bu âyette bir benzetme unsuru olarak kullanılan "güzel ağaç" ile hurma ağacının, "kötü ağaç" ile de halk arasında "ebucehil karpuzu" olarak da bilinen ve meyvesi acı olan "hanzal" adlı bitkinin kastedildiğini ifade etmiştir.<sup>11</sup> Böylece Yüce Allah sâdik imanın ifadesi olan kelime-i tevhidi hurma ağacına benzetirken, Allah Resûlü de sadık mümini hurma ağacına benzetmiştir. Mümin ile hurma ağacı arasında benzetme kurulurken ilk olarak hurmanın kökü dikkatlere sunulmuştur. Buna göre hurma ağacının kökleri nasıl toprağın derinliklerine sağlam bir şekilde yerleşmiş ve orada karar kılmışsa, müminin imanı da onda sağlam bir şekilde kökleşmiş ve sabit kalmıştır. Hurmanın kökü onun gövdesinin, meyvesinin ve yapraklarının beslendiği yegâne kaynak olduğu gibi müminin imanı da onun ibadetlerinin ve güzel davranışlarının biricik menbaıdır. Kök ağaca besin taşıdığı gibi, iman da mümine ruh taşır, heyecan taşır ve onu daima diri tutar. Kök, her şeyi yerinden eden şiddetli kasırgalara karşı ağacı sabit kılarken, sadık iman da müminleri hem dünya hayatında hem de âhirette sapaş sağlam tutar.<sup>12</sup> Köke gelen zarar, tüm ağaca gelir. İman da böyledir. O, şüphe, şirk ve inkâr barındıran her türlü söz ve davranıştan uzaktır.<sup>13</sup> Nitekim âyette Allah'ı inkâr anlamına gelen her türlü söz, kökleri kesilip gövdesi yerden koparılmış bir ağaca benzetilmiştir. Kökü olmayan bir ağaç nasıl kuruyup yok olmaya mahkûmsa, samimi bir imana sahip olmayan insanın da hem dünyada hem de âhirette hüsrana uğraması kaçınılmazdır.<sup>14</sup> Şu hâlde iman, "mümin" nitelemesine imkân

veren kök vasıftır. Mümin, mümin olma niteliğini imana borçludur; İman, müminin varlık nedenidir.

Mümin bir taraftan tüm gücüyle iman kökünden beslenirken, diğer taraftan onunla Yüce Allah'a yakın olmaya ve Rızâ-i Bârî'ye ulaşmaya çabalar. Hurma ağacının göğes doğru yükselen dalları ile mümin arasındaki benzerlik böyle izah edilebilir. Hurma, köklerinden toprağa ne kadar sağlam tutunursa boy atmadaki gücü o kadar artar. Boyu uzayıp göğes yükseldikçe yeryüzündeki kirlilikten ve tehlikelerden o kadar uzak olur. Meyvesi güven içinde olgunlaşır. Mümin de imanını ve niyetini perçinledikçe Rabbine daha çok yaklaşır. Allah'ın rızasını elde etmesinin önündeki engelleri daha kolay aşar. Süflî arzuların boyunduruğundan kurtulup ulvî gayelere yönelir. Niyeti ve yönelişi doğru bir istikamet bulur. Böylece bütün davranışlarına yön veren imanı Allah'a yükselir.

Kökü ve dalları güçlü olan bir ağacın aynı oranda güzel ve tatlı meyve vermesi tabiidir. Meyve, büyük bir özen ve sabırla büyütülen hurma ağacından beklentiği ifade eder. Sadık bir imana ve samimi bir niyete sahip bir müminden de buna uygun salih ameller sergilemesi beklenir. Çünkü salih amel, iman ağacının meyvesi ve müminin imanının göstergesidir. İman, müminlerin gönüllerine sınıksız yerleşince onların tüm hayatlarına ve davranışlarına yön verir. İmanın bu iyi ve olumlu etkisi müminin "salih amel" olarak bütün söz ve eylemlerinde açıkça ortaya çıkar.

İman ağacının meyvelerinden biri de ibadetlerdir. İmanın "salih amel"e dönüşmesi müminin ibadetlerinde açık bir şekilde görülür. Kulluk bilincine sahip olan bir Müslüman, hayatını Allah'a karşı saygı ve itaat bilinci içinde sürdürür. Namaz, oruç, zekât ve hac gibi İslâm'ın temel şartlarını teşkil eden ibadetlerin<sup>15</sup> yanında Allah'ı zikretme, Kur'an okuma, kurban kesme ve infakta bulunma gibi kendisini Yüce Allah'a yaklaştıracak ibadetleri ifa eder. Farz ve nafile ibadetlerle Yüce Allah'a yaklaşır ve böylece onun sevgisini kazanır.<sup>16</sup>

Ahlâk da iman ağacının meyvelerindendir. Müminin imanı ile ahlâkı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu anlatan meşhur bir hadiste Allah Resûlü şöyle buyurur: "Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâk bakımından en güzel olanıdır."<sup>17</sup> Resûl-i Ekrem'in mümin tanımı da ahlâk odaklıdır. Onun (sav) buyurduğuna göre, "Kim bir iyilik yaptığında seviniyor, bir kötülük yaptığında üzülmüyorsa o mümindir."<sup>18</sup> Allah Resûlü'nün bir başka mümin tanımlamasında ise onun temiz karakterine ve ruh asaletine dikkat çekilir: "Mümin, saf ve âlicenaptır; fâcir ise düzenbaz ve alçaktır."<sup>19</sup> Allah Resûlü, kötü huyları mümine kesinlikle yakıştırmaz. Onun buyurduğuna göre, "Mümin, ne insanları karalayan, ne lânet eden, ne kaba ve kötü sözlü, ne de hayâsız birisidir."<sup>20</sup> Özellikle de "Cimrilik ve kötü ahlâk asla bir müminde bulunmaz."<sup>21</sup> Yine Peygamber Efendimizin buyurduğuna göre, "Laf taşıma, sövüp sayma ve soy sopla övünme cehennemdedir; bunlar bir müminde bir araya gelmemelidir."<sup>22</sup> Diğer yandan nebevî öğütlere kulak vererek imanını güzel ahlâk ile besleyen müminler için büyük bir mükâfat vardır. Bu mükâfatı Allah Resûlü şöyle anlatır: "Mümin, güzel ahlâkı sebebiyle (gündüzlerini) oruçla, (gecelelerini) namazla geçiren kişinin derecesine ulaşır."<sup>23</sup>

Hadiste hurma ağacının meyvesi ile mümin arasında benzerlik kurulurken “hurmanın her zaman meyve verdiğinin”<sup>24</sup> vurgulanması onun bereketli bir ağaç olduğunu ortaya koyar. Üstelik hurma ağacı sadece meyvesinden değil gölgesinden, odunundan, yapraklarından, dallarından ve hatta çekirdeklerinden bile istifade edilen bereketli bir ağaçtır. Mümin de böyledir; bereket onlar arasındaki en önemli benzerlik noktalarından biridir.<sup>25</sup> Mümin, sözleriyle, tavır ve davranışlarıyla, imanı ve ibadetiyle, kısacası tüm hayatıyla bereketli ve faydalı olmayı başaran kişidir. Faydalı olma, mümin için bir ayırıcı vasıftır. Kendisine, ailesine ve topluma faydalı olması bakımından mümini bir aktara benzeten hadiste Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: “Mümin güzel koku satan kimseye benzer. Onunla beraber oturursan sana faydası olur, beraber yürürsen sana faydası olur, beraber iş yaparsan yine sana faydası olur.”<sup>26</sup>

Müminin yararlı bir insan olması, onun söz ve davranışları ile diğer insanlara zarar verecek bir tavır ve tutum içinde olamayacağı sonucunu doğurur. Allah Resûlü’nün yaptığı bir mümin ve Müslüman tanımında, müminin diğer insanlarla olan ilişkisindeki güven unsuru öne çıkarılır: “Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir. Mümin de insanların canları ve mallarının güvende olduğu kişidir.”<sup>27</sup> Enes b. Mâlik’in Resûl-i Ekrem’den naklettiği bir hadiste ise, “altın kural” olarak bilinen ve tarih boyunca bütün dinî ve ahlâkî sistemlerde kendine yer bulan, “Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkalarına yapma.” veya “Sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de başkalarına öyle davran.” şeklindeki ahlâkî ilke ile iman arasında doğrudan bir ilişki kurulur: “Hiçbiriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.”<sup>28</sup>

Feraset ve basiret sahibi olup zarara uğramamak da müminin mümeyyiz vasfıdır. “Müminin ferasetinden çekinin. Çünkü o, Allah’ın nuruyla bakar.”<sup>29</sup> buyuran Allah Resûlü, müminin hiçbir zaman tedbir ve ihtiyatı elden bırakmayacağını ifade etmiştir. Yine, “Mümin, bir delikten iki kere ısırılmaz.”<sup>30</sup> buyuran Peygamberimiz, Müslüman’ın, yaptığı bir hatayı ikinci kez tekrarlamayacağını ve aynı sebeple iki kez üst üste aldatılamayacağını vurgulamıştır.

Hurma ağacı ile mümin arasında kurulan benzerliğin dördüncü yönü hurmanın yaprakları ile ilgilidir. Hadiste ifade edildiğine göre hurma ağacının yaprakları hiçbir zaman dökülmez.<sup>31</sup> Daima yeşil kalır.<sup>32</sup> Mevsimlerin değişkenliğine ve iklim şartlarının zorluğuna rağmen hurma yapraklarının dallarından düşmemesi ve yeşilliğini koruması, sebat, istikrar ve kararlılık açısından mümin ile benzeşmektedir. Çünkü mümin de şartlar ve durumlar ne olursa olsun imanında kesin bir sebat ve azim gösterir. Resûl-i Ekrem’in buyurduğuna göre, “Allah’a kavuşacağı güne kadar mümin erkek ve kadınların kendisine, çocuğuna ve malına sıkıntı ve musibet gelmeye devam eder.”<sup>33</sup> Ancak başına gelen olumlu ya da olumsuz hiçbir hâl ve hadise, müminin hayır ve iyilik üzere olmasına engel olamaz. Allah Resûlü müminin bu hâlini şu veciz hadisiyle anlatır: “Müminin durumu ne ilginçtir! Her hâli kendisi için hayırlıdır. Bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına sevinecek bir hâl geldiğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ona sabreder; bu da onun için hayır olur.”<sup>34</sup>

Kabul edilmelidir ki başına gelen musibetler ve zorluklar karşısında mümin bazen duygusal açıdan sarsılabilir; bazen beşerî ve hissî yapısının sâikiyle tökezleyebilir. Ancak burada asıl olan iman bakımından kararlı bir duruş sergilemektir. Zira mümin sarsıldığında ve sendelediğinde imanı onun elinden tutar ve onu yeniden ayağa kaldırır. Ebû Hüreyre'den nakledilen bir hadiste Allah Resûlü mümin ile kâfirin musibetler karşısındaki tavrını şu benzetme ile anlatır: "Mümin, yeşil ekine benzer. Rüzgârla eğilir (fakat yıkılmaz). Rüzgâr sakinleştiğinde yine doğrulur. İşte mümin de böyledir; o da bela ve musibetler sebebiyle eğilir (fakat yıkılmaz). Kâfir ise sert ve dimdik selvi ağacına benzer ki Allah onu dilediği zaman (bir defada) söküp devirir."<sup>35</sup>

Karşılaştığı bela ve musibetlere sabırla mukavemet etmek ve en zor zamanlarda bile imanını muhafaza etmek müminin şiarındandır. Bu meyanda Allah Resûlü mümini en kıymetli cevher olan altına benzetir ve altının özünün yüksek ısı bir eritme ocağında dahi değişmeyeceğini, dolayısıyla müminin de imanını her hâlükârda muhafaza edeceğini şöyle ifade eder:

"Muhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun ki mümin altın parçasına benzer; sahibi ona körükle üflese bile değişmez ve azalmaz."<sup>36</sup>

Mümin için iyiliğin ve güzelliğin bir hayat tarzı olduğunu, onu bal arısına benzetererek anlatan bir hadiste Allah Resûlü şöyle buyurur: "Muhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun ki mümin bal arısına benzer; güzel şeyler yer, güzel şeyler üretir, (güzel yerlere) konar, (konduğu yeri de) kırmaz ve bozmaz."<sup>37</sup> Hadise göre bal arısı ile mümin arasındaki iki benzerlik, yedikleri gıdalar ile ürettiklerinin temizliğindedir. Bal arısı nasıl ki ağaçların ve bitkilerin en güzel çiçeklerinden besleniyorsa, mümin de Allah'ın kendisine verdiği rızıkların temiz ve helâl olanlarından gıdalanır.<sup>38</sup> Mümin ayrıca rızıkını kazanmak için çalışmayı elden bırakmaz. Çünkü Hz. Peygamber'in ifadesiyle, "İnsanın yediği şeylerin en güzeli, elinin emeğidir."<sup>39</sup> Arının, tertemiz çiçeklerden aynı temizlikte bir üretimle şifa kaynağı bal verdiği gibi mümin de temiz, sağlam, kaliteli ve hilesiz bir üretim yapar. Müminin çalışıp kendi emeğiyle ortaya koyduğu her türlü ürün, kendisi ve toplumu için faydalı ve anlamlıdır. Nitekim bal arısının ürünü olan bal da insanlık için büyük bir nimet ve şifa kaynağıdır. Burada aynı zamanda üretim ve tüketim arasındaki ahlâkî dengeye de bir gönderme vardır. Hadiste mümin ile bal arısı arasındaki benzerliğin bir başka yönü de çevre bilinci ile ilgilidir. Bal arısı çiçeğinden yararlandığı ağaca hiçbir şekilde zarar vermediği gibi mümin de imar etmekle sorumlu olduğu çevrenin ve kâinatın<sup>40</sup> dengesini bozacak bir tavır içinde olamaz. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in, yoldan eziyet verecek şeyleri kaldırmayı imanın şubelerinden birisi olarak tanımlaması<sup>41</sup> mümin ile çevre bilinci arasındaki yakın ilişkiyi göstermektedir.

İmanda sebat ve kararlılık göstermede müminin önündeki en çetin engellerden biri de günahlardır. "Mümin, günahlarını üzerine düşüverecek bir dağ gibi büyük görür. Fâcir (fütursuzca günah işleyen) kimse ise günahlarını burnu üzerine konan ve kovalayınca kaçacak bir sinek gibi görür."<sup>42</sup> hadisiyle müminin günaha karşı tavrını ifade eden Allah Resûlü, günlük hayatın türlü meşguliyetleri arasında mümin ile imanı arasına giren günah ve hata engellerini

tevbe ve istiğfar ile aşmayı tavsiye eder.<sup>43</sup> Böylece hiçbir günah sürekli bir şekilde mümin ile imanı arasına giremez. Mümin ile iman arasındaki daimî ilişkiyi bir benzetme ile dikkatlere sunan hadisinde Resûl-i Ekrem şöyle buyurur: “Mümin, yularından bir yere bağlanmış ata benzer; o at gezip dolaşır sonra da bağlandığı yere geri döner. Mümin de unutarak hata işler ve sonra yine imana döner.”<sup>44</sup> Burada imana dönmekten maksat, Allah’a iman etmiş bir kişinin, günah işlediği zaman hemen tevbe ve istiğfar ederek yeniden Allah’a yönelmesi ve imanını muhafaza etmesidir.

ve nihayet Allah Resûlü’nün, mümini, “bir iyilik yaptığında sevinen, bir kötülük yaptığında ise üzülen kimse”<sup>45</sup> olarak tanımladığı hatırlanırsa, bir müminin yapacağı en güzel dualardan birinin şu nebevî dua olduğu anlaşılır: “Allah’ım! Beni, iyilik yaptıkları zaman sevinç duyan, kötülük yaptıkları zaman da bağışlanma dileyen kullarından eyle.”<sup>46</sup>

### **Kaynak notları**

- 1 B5444 Buhârî, Et’ime, 42.
- 2 B2209 Buhârî, Büyû’, 94.
- 3 B6144 Buhârî, Edeb, 89.
- 4 B131 Buhârî, İlim, 50.
- 5 B61 Buhârî, İlim, 4.
- 6 B5444 Buhârî, Et’ime, 42.
- 7 B61 Buhârî, İlim, 4.
- 8 B6144 Buhârî, Edeb, 89.
- 9 B5444 Buhârî, Et’ime, 42.
- 10 İbrâhîm, 14/24-26.
- 11 T3119 Tirmizî, Tefsîru’l- Kur’ân, 14.
- 12 İbrâhîm, 14/24-27.
- 13 HM8577 İbn Hanbel, II, 349.
- 14 Hac, 22/11.
- 15 D4677 Ebû Dâvûd, Sünnet, 14.
- 16 B6502 Buhârî, Rikâk, 38.
- 17 D4682 Ebû Dâvûd, Sünnet, 15.

- 18 HM19794 İbn Hanbel, İv, 399.
- 19 D4790 Ebû Dâvûd, Edeb, 5.
- 20 T1977 Tirmizî, Birr, 48.
- 21 T1962 Tirmizî, Birr, 41.
- 22 MK13615 Taberânî, el- Mu'cemü'l-kebîr, XII, 340.
- 23 D4798 Ebû Dâvûd, Edeb, 7.
- 24 B6144 Buhârî, Edeb, 89.
- 25 B5444 Buhârî, Et'ime, 42.
- 26 MK13541 Taberânî, el- Mu'cemü'l-kebîr, XII, 319.
- 27 T2627 Tirmizî, İmân, 12.
- 28 B13 Buhârî, İmân, 7.
- 29 T3127 Tirmizî, Tefsîru'l- Kur'ân, 15; MK7497 Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, VIII, 102.
- 30 B6133 Buhârî, Edeb, 83; M7498 Müslim, Zühd, 63.
- 31 B6144 Buhârî, Edeb, 89.
- 32 B6122 Buhârî, Edeb, 79.
- 33 T2399 Tirmizî, Zühd, 56.
- 34 M7500 Müslim, Zühd, 64.
- 35 B7466 Buhârî, Tevhîd, 31.
- 36 HM6872 İbn Hanbel, II, 199; NM253 Hâkim, Müstedrek, I, 110 (1/76).
- 37 HM6872 İbn Hanbel, II, 199; NM253 Hâkim, Müstedrek, I, 110 (1/76).
- 38 Bakara, 2/172.
- 39 D3528 Ebû Dâvûd, Büyû' (İcâre), 77.
- 40 Hûd, 11/61.
- 41 M153 Müslim, İmân, 58.
- 42 T2497 Tirmizî, Sıfatü'l- kıyâme, 49; HM3627 İbn Hanbel, I, 382.
- 43 İM4250 İbn Mâce, Zühd, 30.

44 HM11355 İbn Hanbel, III, 39.

45 HM19794 İbn Hanbel, IV, 399.

46 İM3820 İbn Mâce, Edeb, 57.

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslâm, 1. Cilt, s. 609-618